

Montesquieu a Rousseau

Úvod: plán přednášky

1. O osvícenství obecně a o francouzském osvícenství zvláště

2. Charles-Louis de Montesquieu

- co je duch zákonů?
- jaké formy vlády Montesquieu rozeznává?
- v jakém režimu dominuje politická svoboda?
- jaká je role obchodu při tvorbě civilizace?

3. Federalisté (Hamilton, Madison, Jay)

4. Jean-Jacques Rousseau

- jaký je původ nerovnosti mezi lidmi a zdali je ospravedlněna přirozeným zákonem?
- O společenské smlouvě

I. O osvícenství obecně a o francouzském osvícenství zvláště (Stanford)

- Co je osvícenství? Revoluce ve vědě, filosofii, společnosti a politice. Pryč se středověkým obrazem světa. Kulminuje ve Velké francouzské revoluci.
- Francie 18. století obdobím ideologického a intelektuálního vření. Vystupují *philosophes* (projekt Encyklopedie). Proti klerikalismu, absolutismu, netoleranci a předsudkům doby. Myšlenky osvícenců zněly ve Francii radikálněji: rozum a přirozená práva do opozice obyčejům a zavedeným pravidlům.
- projekt *Velké encyklopedie* (36 svazků): Diderot, Voltaire, Holbach, Turgot, d'Alembert, Montesquieu, Rousseau. Politicky filosofové zastánci osvícenského absolutismu (Voltaire), konstituční monarchie (Montesquieu) či republikáni (Rousseau).
- širší geografické i časové hranice osvícenství: př. skotského (Hutchenson, Hume, Smith, Reid) a německého (Wolff, Mendelssohn, Lessing, Kant) osvícenství. *Filosofické proudy* (epistemologie, etika a estetika): a) racionalismus (Descartes, Spinoza, Leibniz, Christian Wolff), b) empirismus (Bacon, Locke, Condillac, Berkeley, Reid, Shaftesbury), c) skepticismus a subjektivismus (Bayle, Hume, Helvétius, Sade). Syntéza: Kant, který ovlivněn Rousseauem a ten zase Montesquieum.

II. Charles Louis Secondat de Montesquieu (Lowenthal)

II. 1 Úvod – O duchu zákonů

- jeho cílem: (1) porozumět různosti lidských zákonů a zvyků (teorie), (2) napomoci moudré vládě (praxe).
- **zákon**: nutný vztah vyplývající z přirozenosti věcí. Mezi zákony Montesquieu řadí tak rozdílné věci jako znalost Boha, tělesné potřeby a přirozená sklon lidí utíkat se jeden k druhému a žít ve společnosti.

- zákony působí v různých prostředích různým způsobem. Formy soužití se liší na základě odlišných geografických, historických a kulturních podmínek. Zákony každého národa třeba vztahován k formě vlády, k fyzickým podmínkám (klima, geografie) a sociálním okolnostem (zákony, zvyky, obchod, náboženství). Všechny tyto vztahy podmínek fyzikálních, mentálních a institucionálních vytvářejí **ducha zákonů**.

- Montesquieu *kvazisociologem*: není ale deterministou, ani utopistou. Odmítá požadavek klasiků, aby byl nalezen nejlepší stát, tomistický přirozený zákon, Lockovo přirozené právo. Existuje neredukovatelné různost norem i politických uspořádání. Tyto normy nelze posuzovat ve světle nějakého standardu toho politicky absolutně nejlepšího či nejhoršího, ale s ohledem na okolnosti. Studium historie daleko důležitější pro objevení specifických norem než studium filosofie.

II. 2 Princip vlády a klasifikace forem vlády

- každá vláda má svou povahu a princip, k nimž musí být zákony vztaženy. Povaha režimu odvisí od toho, kdo vládne a jak. Vášně, které určují pohyb této vlády, jsou jejím principem. Princip určitým druhem motivace, který každý mechanismus vlády udržuje v chodu.

- hlavními formami vlády: *republika* (demokratická nebo aristokratická), *monarchie* a *despotismus*. Montesquieu zkoumá zákony, instituce a praktiky, skrze něž dochází každá vláda své dokonalosti.

- Montesquieu radikálně mění standardy a jména tradiční Aristotelovy klasifikace. Má pouze dva (nikoliv čtyři) druhy republik. Rozlišení mezi ctnostnými a nedokonalými formami režimů není primární. Dva důsledky: (1) Montesquieho klasifikace zpochybňuje užitečnost klasifikovat režimy dle dobrých motivů vládců, (2) vyzdvihuje hodnotu režimů, v nichž má hlavní roli lid, či lidové složky ve smíšených režimech.

- demokracie nejlepší a despotismus nejhorší. Ctnost demokracie je ale spíše vášní či citem. Mají hodnotu, protože vytvářejí zdravou demokracii. Jejich funkce instrumentální. Ctnost je oceňována jen jako politický prostředek: měl by si jí politický filosof vážit?

II. 3 Jednotlivé formy vlády

A) Demokratická republika

- suverénní lid deleguje autoritu, aby dělala to, co sám nemůže dělat. Zákonodárství lid dělá sám od sebe. Demokracie nevyžaduje, aby občané byli volitelní do všech veřejných úřadů, ale aby všichni participovali ve volbě těchto úředníků. Mix vlády většiny a vlády losem.

- principem *ctnost* (oddanost obecnému dobru). Ctností patriotismus, láska k republice a zákonům, z níž vyplývají individuální ctnosti konkrétních občanů (bezúhonnost, střídmost, odvaha a touha pomáhat vlasti). Aby ctnost uchována, třeba se vyhnout extrémům bohatství a chudoby, ustavit senát starších, mít silnou otcovská autorita či vzájemný dohled, jak se kdo v soukromí chová.

- demokracie může existovat jen v malých městských státech: soudržnost jako v rodině. Jejím nejatraktivnějším rysem: morální velikost jejich občanů X zabraňuje rozvoji lidských talentů (intelektuální a umělecká průměrnost).

B) Aristokratická republika

- jen část lidu suverénní. Závisí na politické a ekonomické nerovnosti mezi urozenými (drží svrchovanost) a lidem. Ti urození musí identifikovat svůj zájem se zájmem lidu.

- principem aristokracie *duch umírněnosti u urozených*, kteří nesmí hledat nezřízenou nadřazenost nad lidem. Obtížné dosáhnout.

- republikánská vláda má místo v malých společnostech, expanze velikosti, moci a bohatství vede k rozpadu jejího ducha a institucí. Malá velikost republik způsobuje zásadní problém obrany.

C) Monarchie

- jedna osoba vládne dle přesně stanovených zákonů. Zprostředkující struktury (šlechta, církve a města) brzdí jednání panovníka. Když panovník drží jak legislativní, tak výkonnou moc, vláda inklinuje k despotismu.

- objevila se spolu s Germány, kteří přinesli dva prvky: nezávislou, dědičnou, privilegovanou šlechtu a reprezentativní vládu.

- principem monarchie je *čest*, nikoliv ctnost. Čest slouží jako náhražka ctnostného jednání. Ambice po dosažení různých úřadů a ocenění napomáhá veřejnému prospěchu, i když se lidé zaměřují jen na soukromé či sobecké dobro. Kód cti klade omezení nahodilosti vlády panovníka a poddaných.

- monarchie často vstupuje do válek a dobývání a přirozeně vyžaduje velké teritorium. Neuměřená expanze snižuje moc cti a povzbuzuje despotickou moc. Monarchie méně morální, méně spravedlivé, méně stabilní než demokracie.

D) Despotismus

- vládce vládne, jak chce, bez zákona (Asie: klima a geografie jej činí nevyhnutelným. Obrovská populace obývá nesmírné území. Jen vláda silou schopna udržet zemi dohromady a zabránit anarchii).

- principem despotismu *strach* (z možného výkonu brutální síly vládce). Závisí na občanech bez ctnosti, cti, vzdělání, které jsou nebezpečné pro režim. Nejméně humánní, na neřesti založený a hloupý režim. Přesto převažuje.

II. 4 Anglické zřízení a politická svoboda

- jde o vládu, jejímž základním principem je lidská *svoboda*. Svoboda právem dělat to, co zákony dovolují.

- dva aspekty: (1) vyvážená ústava a (2) pocit občanů právního bezpečí.

- *oddělení tří moci vlády* – zákonodárné, výkonné a soudní – tak, aby zůstaly v odlišných rukou. Pokud dvě nebo všechny moci vlády v jedněch a těch samých rukou, moc začíná být koncentrovaná a nekontrolovaná.

- stejně jako republika založená na ctnosti anglické zřízení republikánské: jde o nejlepší vlády: mají masivní lidovou podporu, jež garantuje starost o obecné dobro. Anglie ale ztělesňuje *individualismus*: každý člověk může žít, jak chce. Náboženství soukromou záležitostí každého jednotlivce. Stejně tak způsob jeho života. Filosofie

má dostatek soukromí, které potřebuje; vědy a umění mají také svou svobodu. Přísná ctnost pro moderní Anglii nebezpečná.

- *být svobodný*: možnost sledovat své chutě po penězích, prestiži a moci. Anglie kapitalistická. Anglie moderními Aténami: obchodní (ne vojenskou či zemědělskou) republikou. Chamtivost a ambice morálními základy anglického systému. Sebezájem podporuje lásku ke svobodě a patriotismus.

- anglický systém profituje ze všech neřestí, které povoluje a povzbuzuje. Právní bezpečí, účast na vládě a komerční aktivity činí občana pyšným na svou nezávislost. Má naději, že bude postupovat dál, ale zároveň slepý, že otrokem vulgárních vášní.

II. 5 Obchod a filosofie

- obchod prostředkem komunikace mezi národy. Ta vede k *zcivilizování* člověka, k redukci barbarství. Kmen či národ, nepodílející se na obchodu, obvykle nasáklý pověrami, předsudky a nevědomostí a barbarskými zvyky. Obchod podporuje srovnávání různých způsobů života. Umožňuje zpochybňování názorů předků. Činí možnou i filosofii.

- důsledkem obchodu *zjemnění barbarských zvyků*, podpora umění a věd, míru, zvýšení standardů života. Důsledky neočekávané; nezamýšlené důsledky sobeckosti obchodníků. Největší lidské věci důsledkem lidských neřestí. Pokud bychom odstranili obchod, končí i filosofie. Filosofie nejsvobodnější v obchodnické Anglii.

- Aristoteles: politické cíle chápány ve světle hledání kompletního dobra: etika a politika částí jednoho studia X podle Montesquieuho etika a politika nejsou v přímém vztahu. Člověk svou přirozeností není racionální ani společenský či filantropický živočich. Politické ctnosti vášněmi.

- utopie klasických filosofů založeny na falešných premisách. Soudí a snaží se řídit lidskou přirozenost standardy, které jsou jí cizí X zákonodárce daleko efektivnější, když dá filosofii stranou a bude užívat vášní a mínění, jimiž mohou být lidé pohnutí. Standardy, na něž odkazuje, jsou ty, kterým je průměrný člověk schopen nejlépe rozumět (kořen v sebezáchově a soucitu, nejvyšším cílem politická svoboda). Zákonodárce by měl navrhnout správné zákony: musí rozumět duchu zákonů a jejich spojení s jedinečnými rysy dané společnosti.

III. Federalisté (Hamilton, Madison, Jay)

- Alexander Hamilton, James Madison, John Jay: Federalist Papers.

- *Federalista č. 10*: kontrast mezi přímou demokracií starých a reprezentativní demokracií středověkých měst: neustálá nejistota, střídání s tyraní a anarchie, degenerace a korupce, frakcionářství. Demokracie je v moderní době možná jen kvůli *velkým dimenzím*.

- *Federalista č. 78* (Hamilton): oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci.

- soudní moc: *nejméně nebezpečná moc*. Nedisponuje silou ani vůlí, ale *úsudkem*.

Politická práva proto bude ohrožovat nejméně. Nemá ani vliv na meč, ani na měšec s penězi, neovládá sílu ani bohatství a nemůže přijmout žádná účinná rozhodnutí. Z její strany nemůže být svoboda občanů nikdy ohrožena. Kde není *soudnictví oddělené*, není svobody.

- *nadřazenost ústavy*: soudní moc má povinnost vyhlásit všechny zákony odporující zjevnému smyslu ústavy za neplatné. Každý úkon (např. zákon) delegované moci, který by protirečil pověření, na základě něhož se moc uplatňuje, je neplatný. To, že by mohl být zákonodárny orgán sám sobě soudcem, je nelogické. Oblastí, která přináleží soudům, je *vyklad zákonů*. Ústava je *základním zákonem* země. Měla by mít proto přednost před zákonem.

IV. Jean-Jacques Rousseau (Reisert)

IV. 1 Úvod – První rozprava

- moderním kritikem (liberální) modernity. Přijal základní předpoklady moderní filosofie, ale kritizuje svět utvářený na základě těchto moderních principů. Kritizuje tak, že je radikalizuje. Starověká polis již nemůže být znovuoživena. Přesto je zaujat otázkou Sokratovou: jak by měl člověk žít

- člověk stvořen ke svobodě: to občanská společnost ho zotročuje. Moderní politika založena na neúplném chápání člověka. Zapomíná na štěstí, nestará se o ctnost. Soukromé zájmy ničí lidské vztahy. Chybí důvěra mezi lidmi, občanství narušeno.

Rozprava o vědách a uměních neboli o tom, zda obnova věd a umění přispěla k očištění mravů?

- NE: pokrok nemá za následek zdokonalení lidstva. Neseme *řetězy občanské společnosti*: pokrok v umění a literatuře vytváří *kulturu*, v níž znevažujeme a zapomínáme na *svobodu*. Jsme *otroky názorů ostatních*. Ve společnosti se dává přednost tomu, co se líbí, před tím, co je dobré, zdvořilostí před ctností a učení před moudrostí.

- jaké dobro vzešlo z vědy? *Věda* vděčí za svůj vznik *nectnostem*. Užitečná, neboť nežijeme ctnostně a v harmonii s ostatními. Nezvyšuje míru našeho štěstí. Honba za *materiálním pohodlím* nás činí línými, slabými a citlivými vůči bolesti. Stáváme se *sobeckými*.

- cílem umění: líbit se publiku. Sloužit vkusu svého publika a lichotit jeho vášním. Stejně tak rozkládána filosofie: každý chce zbohatnout a být slavným a uznávaným, nikoliv moudrým. Co se stane se ctností, když člověk musí za každou cenu zbohatnout? Zdravý politický řád vyžaduje ctnostné a moudré vůdce.

IV. 2 Rozprava o původu nerovnosti mezi lidmi

- neměnná lidská povaha se u lidí projevuje různým způsobem dle různých společenských a historických podmínek. Eliminace účinků společnosti a dějin, abychom pochopili podstaty: přirozený stav.

- problém nerovnosti, když lidí jsou *od přirozenosti svobodní a rovní*. Odlišení (1) *fyzické* (tělesné rozdíly – síla, hbitost, velikost, věk, inteligence, temperament) a (2) *morální či politické* nerovnosti (rozdíly v moci, bohatství a uznání, existují jen ve společnosti). Ty ustanoveny, resp. ospravedlněny lidským souhlasem. Proč?

- přirozený stav (1): člověk zvířetem. Animální člověk hledá požitky a vyhýbá se bolesti: usiluje o přežití. Trpí přirozeným pocitem viny: nikoho by dobrovolně

nezranil. Není přirozeně společenský. Svobodný od autority, nesvobodný kvůli determinaci požitky a bolesti.

- ve **stavu přirozené rovnosti** lidé ovládnuti neegoistickou sebeláskou (*amour de soi*): *uspokojování přirozených potřeb* (sebezáchova) ponechává dost míst pro přirozenou *dobrotu a soucit*. Rousseau zakladatelem romantismu: člověk ne racionálním, ale citlivým stvořením.

- Rousseau nepředpokládá, že by animální člověk reálně existoval, a to kvůli člověkově kapacitě učit se: zdokonalitelnost. Svoboda spojena se zdokonalitelností: svoboda stát se něčím – právě svoboda vůle a zdokonalitelnost dvě charakteristiky odlišnosti člověka od zvířete. Zdokonalitelnost zdrojem všech problémů.

- lidé nuceni *bojovat o přežití: rozvíjí se intelektuální schopnosti*. Rozum závisí na řeči, tj. na sociálním životě. Lidé vytváří *rodiny* a začnou žít ve společnosti. Mysl se rozvíjí stále rychleji a záhy dosahují stádia divochů (2).

- život ve společnosti vede k tomu, že se lidé začínají *srovnávat*. Vzniká egoistická sebeláska (*amour propre*): touha vyniknout nad ostatními, být lepší než ostatní (egocentrismus, pýcha, marnost, domýšlivost). Nejde již o uspokojování přirozených potřeb, ale o to být srovnatelní v (...) s ostatními. *Štěstí* v tom, že jsme *oceňováni* (uznání druhými). Nejvíce oceňováni ti nejlepší, nepohlednější, či nejmocnější.

- amour-propre nutně nevede člověka do konfliktu s ostatními: záleží na tom, s kým se srovnává a jaké má měřítko. Mezi divochy muži soutěží o ženy. Příležitostně výbuchy násilí, ale většinou mír a harmonie. **Divošský stav** nejšťastnější: na rozdíl od animálních lidí schopni vnímat sladké emoce lásky a sebeúcty. Osvobození od nerovnosti a těžkých povinností.

- šťastná doba končí, když divoši začnou *toužit po majetku* větším, než jsou schopni vytvořit. Zavádí dělbu práce a právo na soukromý majetek. Vlastnické právo není přirozené, má původ *v konsensu*. Proč s ním lidé souhlasí?

- nejprve nesouhlasí: třetí a poslední fázi (3) přirozeného stavu **válečný stav**. Amour-propre se projevuje jako nenasytnost a závist, agrese a nenávisť. Bohatí touží po bezpečném zajištění toho, co vlastní, a chudí doufají, že zbohatnou. Konflikt skončí až tedy, až bohatí navrhnou a chudí přijmou společenskou smlouvu.

- vývoj od (1) stavu přirozené rovnosti přes (2) vytváření rodin a život v divošské společnosti po (3) stav *konfliktu a války*. Tehdy ustavena *společenskou smlouvou politická autorita*. Bohatí to akceptují, protože jim to přináší prospěch, chudí protože nemají žádnou lepší alternativu. Sami chtějí zbohatnout.

- občanská společnost *produkt* nezřízených *vášní a nikoliv rozumu*. Projevem zanícené *amour propre*. Není plně legitimní. *Jak založit legitimní politickou autoritu?* Či stáhnutí se ze světa?

- *výchova*: aby byl člověk v průběhu života *co nejšťastnější*. Rousseau chce vznik *amour propre* co nejvíce oddálit a přetvořit ji, aby podporovala růst ctnosti. Proto navrhuje celý plán výchovy (*Emil čili o výchově*).

IV. 3 O společenské smlouvě

- „Člověk se narodil jako svobodný, ale všude je v okovech. Ten, kdo se považuje za pána ostatních, stává se větším otrokem než oni sami.“ Jak by okovy měly být učiněny legitimními? Co může ospravedlnit změnu od stavu přirozené svobody do stavu občanského?

- lidé se rodí svobodní a nezávislí. Politická autorita neexistuje přirozeně, ale konvenčně. Existující společnosti založeny na falešné společenské smlouvě, která má původ v *amour-propre* X režim, jehož cílem je svoboda, společnost, kde chráněna individuální práva (tj. osoba a majetek), ale člověk navíc svobodným jako předtím.

- *odlišnost od druhé Rozpravy*: člověk při přechodu do občanského stavu mnohé výhody ztrácí, ale jiné získává. Z hloupého a omezeného zvířete myslící bytostí a člověkem. Jeho duše se povznáší: z hloupého a omezeného zvířete myslící bytostí a člověk.

- **přirozený stav** není stavem válečným: lidé nejsou od přírody nepřátelé. Obec vzniká *společenskou smlouvou*. Hledání obce, v níž by jedinec *poslouchal jenom sebe samého a zůstal by svobodným* jako před uzavřením smlouvy. Skutečná smlouva vyžaduje od každého, aby vložil svou osobu a sílu pod svrchované vedení obecné vůle.

- jedinec musí *dát všechna svá přirozená práva ve prospěch společnosti*. Když se dává všem, nedává se nikomu. *Za náhradu* získá vše, co ztrácí, a více síly k tomu, aby si zachoval to, co má.

- toto těleso vytvořené společenskou smlouvou: stát nebo republika. Nazýváno *státem* (pasivní), *suverénem* či vládou (aktivní) a *mocností* (interakce s obdobnými tělesy). Tvořeno svobodnými občany participujícími na společné *suverenitě*. Též *státem* jakožto souhrnem poddaných.

- společenská smlouva dává kolektivnímu tělesu sílu, aby každého, kdo by odepřel poslouchat obecnou vůli, k tomu donutil: „*každý je nucen být svobodný*.“ **Být svobodný** = participující na obecné vůli, součástí kolektivního tělesa.

- s přechodem od stavu přirozeného do stavu občanského člověk ztrácí *přirozenou svobodu*, ovšem získává *občanskou svobodu* (a vlastnické právo), resp. legitimní stát vytváří svobodný režim tím, že nahrazuje přirozenou svobodu svobodou občanskou a mravní.

- přirozená svoboda: svoboda od veškeré autority. Občanská svoboda: ochrana práv a vlastnictví. Mravní svoboda: žijeme podle zákonů, které si sami stanovujeme, tj. ctnostně.

- občanská svoboda limitována **obecnou vůlí**. Svobodný občan jedná podle pravidel stanovených obecnou vůlí.

- umělá osoba motivována čistou sebeláskou (*amour de soi*). Vůle této umělé osoby k hledání vlastního rozkvětu obecnou vůlí. Tak může *občanská a morální rovnost* narovnat fyzickou nerovnost: občané rovni podle dohody a práva.

- obecnou vůlí řídí společnost *za účelem společného dobra*. Vždy správná. Nutno ji odlišit od **vůle všech**: souhrnem soukromých zájmů. Obecná vůle není agregátem jednotlivých vůlí, založena na *zájmu obecném*.

- *základní zákony* dány obecnou vůlí: distribuce práv a úřadů, ale ne kdo je zastává. Občané nalézají svobodu v poslušnosti *obecné vůli*: zákon není žádná cizí síla. Při jejich tvorbě se ptají: jaký zájem by byl nejprospěšnější pro společnost? Jejím předpokladem: shoda zvláštních zájmů.

- tvoří se odečtením vzájemných individuálních rozdílů, pak zůstane jen vůle obecná. Dobereme se k ní nejlépe, když občané nebudou vzájemně komunikovat. Když se lidé začnou spojovat do spolků, rozdíly se zvětšují a zvláštní zájmy zintenzivňují: dosažení obecné vůle těžší. Skepse k různým zprostředkujícím strukturám.

- **suverenita** obecné vůle *nedělitelná a nezcižitelná*. Suverén ji nemůže přenést na žádného *reprezentanta*. Je též nedělitelná (je, nebo není).

- společenská smlouva dává státu *naprostou moc nad občany*. Suverén nesmí požádat o nic, co není k obecnému užitku. Jde o *vzájemný závazek* (občana a politického tělesa). Všichni rovně participují na její formulaci a všichni *rovně zavázáni*.

- obecnou vůlí státu dán *zákon*: týká se jen obecných předmětů. Odlišení suveréna od **vlády**. Suverén stanovuje zákony, vláda v rámci zákonů rozhoduje o věcech zvláštních. Skrze vládu se lid jako suverén vztahuje k sobě samému jako celku poddaných. Musí sloužit obecné vůli.

- problém vlády: nositelem *zvláštního zájmu*: jak je občany možno přivést k tomu, aby obecně chtěli? A jaké instituce jim to mohou umožnit? Jen malá a venkovská společnost vyznačující se rovností podmínek zaručují, že občané asi budou chtít obecnou vůli.

- **podmínky existence demokracie**: (1) malý stát (snadné shromáždění), (2) prostota mravů (zvláštní zájmy nebudou složité), (3) rovnost bohatství a hodností (bez ní nemůže být politická rovnost) a (4) malý přepych (ten kazí bohaté i chudé). Splnění náročné.

IV. 4 K Rousseauovi závěrem

- *občanské náboženství*: kritika rozdělení moci na duchovní a světskou. Podkopává sílu republiky. Jedinou možností: sjednocení moci politické a náboženské. Každý stát založen na náboženském základě: náboženství poskytuje vazbě občanů potřebnou sílu.

- žádný režim nás nemůže učinit morálními a svobodnými: doufejme alespoň v režim, který nám ponechá prostor, abychom mohli žít ctnostný život.

- *Emil čili o výchově*: morální svoboda lze nalézt v jakékoli zemi, pokud člověk má vůli stáhnout se ze světa *amour-propre*. Žít co nejvíce šťastně a v míru se sousedy: být příkladem ostatním. Respekt k zákonům. Je ale tento experiment úspěšný?

- *Snění samotářského chodce*: příjemné pocity, které zakouší, když sám putuje po venkově a oddává se snění za bílého dne. Tak zapomíná na neustálou žádost *amour-propre* a zakouší prosté životní štěstí X snění ale poskytuje dočasné štěstí.

Hlavní zdroje přednášky:

Strauss, Leo, Cropsey, Joseph 1987. *History of Political Philosophy*. Chicago: The University of Chicago Press; Reisert, Joseph 1996. „Jean-Jacques Rousseau: Moderní kritik modernity.“ In: *Velké postavy politické filosofie*. Praha: Občanský institut, 35-54; *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, hesla: Enlightenment; Montesquieu; Rousseau.

Poznámky k četbě:

V četbě Montesquieuho se zaměřte na pojem zákon; jaká rozlišení zákonů Montesquieu provádí? Hlavní pozornost pak věnujte vymezení jednotlivých typů vlády; jaké principy jsou pro jednotlivé typy vlády vlastní? V Reisertově shrnujícím textu o Rousseauovi pak najdete perfektní rozbor Rousseauovy Druhé rozpravy. Koncentrujte se na jednotlivá (historická) stádia, které Rousseau vymezuje, a zaměřte se na klíčové pojmy, které Rousseau v tomto díle využívá (např. *amour de soi* a *amour propre*). Všimněte si pak (v kontrastu s tím) Rousseauova rozboru přirozeného stavu ve Společenské smlouvě. Co je obsahem společenské smlouvy? Jakým způsobem operuje Rousseau s pojmem suverenity? Jaké atributy má suverenita u Rousseaua? A co znamená Rousseauův pojem obecné vůle? Pro současný ústavní stát má stálý význam Rousseauův rozbor povahy zákona, naproti tomu figura zákonodárce je tajemná, ale jisté pozornosti si u Rousseauových komentátorů získává.

Povinná literatura:

Montesquieu, Charles-Louis de Secondat 2003. *O duchu zákonů*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 33-40, 74-105.

Heslo „Montesquieu, Charles-Louis de Secondat“ 1995. In: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Brno: JOTA, 320-324.

Rousseau, Jean Jacques 1989. „O společenské smlouvě neboli zásady státního práva.“ In Jean Jacques Rousseau. *Rozpravy*. Praha: Svoboda, 217-254 (1. kniha celá + 2. kniha, kapitoly I-VIII).

Reisert, Joseph 1996. „Jean-Jacques Rousseau: Moderní kritik modernity.“ In: *Velké postavy politické filosofie*. Praha: Občanský institut, 35-54.

Doporučená literatura:

Audard, Catherine 2009. *Qu'est-ce que le libéralisme ? : Ethique, politique, société*. Paris: Gallimard;

Burns, J. H. (ed.) 1995. *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700*. Cambridge:

Cambridge University Press; Cohen, Joshua 2010. *Rousseau: A Free Community of Equals*. Oxford:

Oxford University Press; de Dijn, Annelien 2012. *French Political Thought from Montesquieu to*

Tocqueville: Liberty in a Levelled Society? Cambridge: Cambridge University Press; Dupré, Louis 2005. *The Enlightenment and the Intellectual Foundations of Modern Culture*. New Haven: Yale University

Press; Gauthier, David 2006. *Rousseau: The Sentiment of Existence*. Cambridge: Cambridge University

Press; Israel, Jonathan 2002. *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*. Oxford: Oxford University Press; Israel, Jonathan 2009. *A Revolution of the Mind: Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy*. Princeton: Princeton University Press; Israel, Jonathan 2009. *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man 1670-1752*. Oxford: Oxford University Press.; Israel, Jonathan 2011. *Democratic Enlightenment: Philosophy, Revolution, and Human Rights, 1750-1790*. Oxford: Oxford University Press; Jaume, Lucien 2000. *La liberté et la loi*. Paris: Fayard; Jaume, Lucien 2010. *Les origines philosophiques du libéralisme*. Paris: Flammarion; Manent, Pierre 1994. *An intellectual history of liberalism*. Princeton: Princeton University Press; Manent, Pierre 1998. *The City of Man*. Princeton: Princeton University Press; Manent, Pierre 2001. *Les libéraux*. Paris: Gallimard; Manent, Pierre 2004. *Cours familier de philosophie politique*. Paris: Gallimard; Manent, Pierre 2007. *Naissances de la politique moderne : Machiavel, Hobbes, Rousseau*. Paris: Gallimard; Marks, Jonathan 2011. *Perfection and Disharmony in the Thought of Jean-Jacques Rousseau*. Cambridge: Cambridge University Press; Mitchell, Joshua 1996. *Not by Reason Alone: Religion, History, and Identity in Early Modern Political Thought*. Chicago: The University Of Chicago Press; Nemo, Philippe, Petitot, Jean (dir.) 2006. *Histoire du libéralisme en Europe*. Paris: Puf; Neuhauser, Frederick 2010. *Rousseau's Theodicy of Self-Love: Evil, Rationality, and the Drive for Recognition*. Oxford: Oxford University Press; Orwin, Clifford, Tarcov, Nathan (eds.) 1997. *The Legacy of Rousseau*. Chicago: The University of Chicago Press; Pangle, Thomas 1989. *Montesquieu's Philosophy of Liberalism: A Commentary on The Spirit of the Laws*. Chicago: The University of Chicago Press; Pangle, Thomas 2010. *The Theological Basis of Liberal Modernity in Montesquieu's "Spirit of the Laws"*. Chicago: The University of Chicago Press; Rahe, Paul Anthony 2009. *Soft Despotism, Democracy's Drift: Montesquieu, Rousseau, Tocqueville, and the Modern Prospect*. New Haven: Yale University Press; Rahe, Paul Anthony 2010. *Montesquieu and the Logic of Liberty*. New Haven: Yale University Press; Riesert, Joseph R. 2003. *Jean-Jacques Rousseau: A Friend of Virtue*. Ithaca: Cornell University Press; Riley, Patrick 1982. *Will and Political Legitimacy: A Critical Exposition of Social Contract Theory in Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, and Hegel*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Riley, Patrick (ed.) 2001. *The Cambridge Companion to Rousseau*. Cambridge: Cambridge University Press; Rosen, Stanley 2002. *Ancients and the Moderns: Rethinking Modernity*. South Bend: St. Augustines Press; Shklar, Judith 1985. *Men and Citizens: A Study of Rousseau's Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press; Shklar, Judith 1985. *Ordinary Vices*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Shklar, Judith 1987. *Montesquieu*. Oxford: Oxford University Press; Schneewind, Jerome B. 1997. *The Invention of Autonomy: A History of Modern Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press; Skinner, Quentin. 1998. *Liberty Before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press; Skinner, Quentin. 1978. *Foundations of Modern Political Thought, Vol. I: The Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press; Skinner, Quentin. 1978. *Foundations of Modern Political Thought, Vol. II: The Age of Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press; Strauss, Leo 1953. *Natural Right and History*. Chicago: The University of Chicago Press; Viroli, Maurizio 2003. *Jean-Jacques Rousseau and the 'Well-Ordered Society'*. Cambridge: Cambridge University Press; Wokler, John 2001. *Rousseau: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

K zopakování – hlavní témata přednášky: osvícenství jako emancipace individua, „duch zákonů“, tři principy a obchodní duch u Montesquieua, anglické zřízení, dělba moci, původ nerovnosti mezi lidmi podle Rousseaua, ustavení legitimní politické autority, pojem obecné vůle a lidové suverenity u Rousseaua, přímá demokracie a podmínky její realizace podle Rousseaua.